

דרגות חיבור בין חלקי כלים לעניין טומאה

פתיחה	
א. חיבור דאורייתא	3. כלי גדול מהנדרש
1. חיבור קבוע – פעולה משותפת	4. חיבור נצרך אך זמני
2. חיבור קבוע – שאינו נצרך	5. חיבור המחרשה לבהמה
3. ידות הכלים	6. חיבור חלש
4. חיבור רק בשעת מלאכה: מספרים	7. סיכום ביניים
5. חיבור העומד להתפרק	ג. דיונים נוספים
6. סיכום ביניים	1. מתי נפסק החיבור לטומאה?
ב. חיבור דרבנן	2. חיבור שאינו מהודק
1. חיבור מועיל או חיבור זמני	ד. סיכום: מדרגות בחיבור
2. בין חיבור מועיל לחיבור שאינו נצרך	1. טבלת סיכום
	2. מקרים מעשיים

פתיחה

במאמר הקודם "קבלת טומאה בכלי העשוי מכמה חומרים"¹ עסקנו בשאלת היחס בין חלקי הכלי, וביררנו מהו המרכיב המרכזי שעל פיו נקבע אם הכלי מקבל טומאה. במאמר שלפנינו נרחיב את הדיון לשאלה אחרת: באילו מקרים שני מרכיבים נחשבים כלי אחד לעניין טומאה, ומתי הם נחשבים שני כלים נפרדים.

נעמוד על שני קריטריונים עיקריים:

א. **חשיבות החיבור** – האם המרכיבים משרתים מטרה משותפת או שכל אחד מהם פועל למטרה נפרדת. ישנם מצבי ביניים שהחיבור אינו נצרך למטרה משותפת, אך יש בו תועלת.

ב. **תדירות החיבור** – האם מדובר בחיבור קבוע, חיבור המתפרק מעת לעת, או חיבור שנעשה רק בשעת מלאכה.

מן הקריטריונים הללו נגזרות שתי הגדרות מרכזיות: א. **פעולה משותפת**: החיבור מאפשר לשני המרכיבים לפעול יחד למטרה אחת. ב. **שם כלי אחד**: החיבור יוצר זהות משותפת של "כלי" אחד.

1. מעלין בקודש מט, עמ' 133-162.

בפרק א' של המאמר נגדיר חיבורים מן התורה, שבהם קיימים שני התנאים הללו. וכנגדם נלמד מה לא נחשב חיבור כלל. בתוך כך נראה מקרים שבהם החיבור נחשב רק בזמן מלאכה. בפרק ב' נעסוק בחיבורים שתקנו חכמים, שהם מצבי ביניים שבהם החיבור מועיל אך לא הכרחי לפעולת הכלי. או שהחיבור הכרחי אך רעוע מאוד.

בפרקים ד-ה נעסוק בדינים נוספים הקשורים בחיבור בין כלים: מתי החיבור נפסק, ומה דין חיבור שאינו מהודק.

א. חיבור דאורייתא

שני רכיבים המחוברים באופן קבוע זה לזה, ומבצעים פעולה יחד, יש להחשיבם לכלי אחד. המשמעות היא בקבלת טומאה: כאשר אחד נטמא, נטמא גם חברו. אם החיבור הוא מן התורה, יש לכך גם השפעה להקל: אם הכלי נטמא במת, הזאה על רכיב אחד תטהר גם את שאר הרכיבים.

1. חיבור קבוע – פעולה משותפת

יש מקרים שבהם המרכיבים הם מאותו חומר, לדוגמא פעמון (משנה פרה יב, ח): "הזוג והענבל חבור". החיבור הוא גם להחמיר וגם להקל.² בדומה לכך כמה בדים המחוברים זה לזה, כאשר יש צורך בכולם.³ דין זה הוא גם כאשר המרכיבים הם מחומרים שונים, כמו עור שעל גבי מיטת עץ שמחובר אליה באופן קבוע (משנה פרה שם).⁴

2. רמב"ם הל' פרה יב, ט.

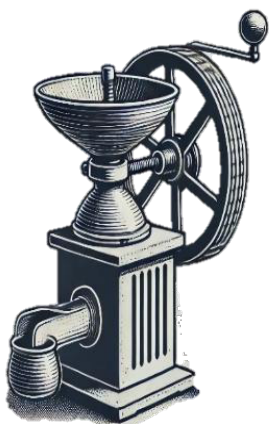
3. ראה משנה (כלים כט, ב), וביאר במשנה אחרונה (פרה יב, ט): "דלאו אורחיהו לחבר יותר ממנין זה וכולהו בתר אורחיהו אזלינן".

4. כאשר הכלים משמשים כשהם אחד בתוך השני, הם נחשבים כאחד לעניין טומאה. הדין נזכר במשנה (כלים כד, יז), והולכים בו אחר הכלי העיקרי. בעניין שני מרכיבים המתאחדים לכלי אחד, כתב בתפארת ישראל: "מיהו כל זה כששני הכלים הן ב' אברים של כלי שמהודקין זל"ז או לא. אז דוקא במשמין זל"ז הו"ל חיבור. אבל כשב' הכלים הן שניהן בגוש עץ א'. אז אפילו אין משמין זה לזה. כשנטמא א' נטמא חברו. וכב' קערות החקוקין בשולחן (פ"ב מ"ז)". לא ברור לי מה כוונתו במרכיבים שהופכים להיות גוש אחד, שהרי אם הכלי ארוך וחלק ממנו אינו נצרך, החלק הזה אינו נחשב ליד, ולא נטמא. כמו בבדים המחוברים זה לזה יותר מהצורך. וגם לא הבנתי מה ראה במשנה בכלים שציין אליה וצריך עיון.

המשותף למקרים אלו שפעולת הכלי נעשית על ידי חיבור המרכיבים, נגינה בפעמון ושכיבה על המיטה, ולכן נחשבים לכלי אחד.

2. חיבור קבוע – שאינו נצרך

הצד הנגדי של דין זה הוא שני כלים החשובים בפני עצמם ומחברים זה לזה, ואין תועלת בחיבורם. במקרה זה הם לא ישפיעו זה על זה לעניין טומאה, לא לקולא ולא לחומרא, ואפילו אם מחברים זה לזה באופן קבוע. בגמרא נאמר (ביצה כג ע"ב):

החלק העליון הוא המטחנה, הקובייה האמצעית מסננת, והחומר הנטחן זורם לכלי שבקצה. רש"י תיאר את הכלי בצורה שונה מאיור זה, אך מבחינת השפעת הטומאה ציור זה מתאים.

משנה. הרחים של פלפלין טמאה משום שלשה כלים: משום כלי קבול, ומשום כלי מתכות, ומשום כלי כברה. גמרא. תנא: תחתונה - משום כלי קבול. אמצעית - משום כלי כברה, עליונה - משום כלי מתכת.

הריחיים מורכבות משלושה כלים, אך כל כלי עומד בפני עצמו: מטחנה העשויה מתכת ("כלי מתכות"), מסננת ("כלי כברה"), קערה המקבלת את החומר הטחון ("כלי קבול"). מכיוון שכל כלי עושה מלאכה אחרת, ואין הוא נשען במלאכתו על הכלים האחרים, קבלת הטומאה של כל כלי נקבעת על פי תכונותיו שלו, ואין אחד משפיע על חברו. וכן משמע ברמב"ם (כלים י, ז). בנוסף כתבו התוספות (שם ד"ה משום):

אם נטמא זה לא נטמא זה, אפילו בשעת מלאכה שהן כולן יחד, הואיל וכל אחד ראוי למלאכה בלבדו. ולא דמי למספריים של פרקים⁵ ואזמל של רהיטני⁶, דהתם הם מחברים יותר בשעת מלאכה.

בריחיים, אפילו בשעת מלאכה, אין האחד משפיע על חברו לעניין טומאה. הסיבה היא שכל אחד עושה פעולה אחרת בפני עצמו, ורק תוצאות הפעולות של הכלים משתלבות יחד למטרה אחת – אין תועלת בחיבורם מבחינת מבנה הכלי. לעומת זאת במספריים, הגזירה היא פעולה אחת שמתבצעת על ידי שני פרקי המספריים יחד. כל אחד מהפרקים שלה,

5. מספריים מורכבים משני סכינים זה על גבי זה. אף שניתן לפרקם זה מזה, הם עושים יחד את המלאכה. נדון בהם להלן א.4.

6. מעצד, מעין סכין שבו מחליק הנגר את העץ. יש לו ידית שניתנת לפירוק, אך בשעת מלאכה היא מחוברת לכלי, ולכן נחשב מחובר.

אינו יכול לבצע לבדם את הפעולה של הגזירה. לכן מספריים אינם שני כלים המחברים זה לזה, אלא כלי אחד בלבד.

עוד כותב הרמב"ם בפירוש המשנה (ביצה שם), שמכיוון שכל חלק בריחיים הוא כלי בפני עצמו, אם נפרד מהאחרים אין הוא שבר כלי ומקבל טומאה בפני עצמו – "אף על פי שבעודן בריחיים הן מחוברות ונראים ככלי אחד" (רע"ב). וכן כתב רש"י (ביצה שם).⁷ במקרה זה, אם אחד מהמרכיבים אינו מקבל טומאה בפני עצמו, כגון שהוא כלי עץ פשוט, גם כשהוא מחובר לאחרים לא יקבל טומאה.

מצאנו במשנה בכלים (ב, ז) מקרה נוסף שאין הכלים גורמים טומאה זה לזה:

טבלה מלאה בקערות

הטמאין שבכלי חרס: טבלה שיש לה לזביו [=מגש עם שוליים], ומחתה שלמה [ובתוכן מניחים קערות], וטבלא שהיא מלאה קערות [והקערות הן חלק מהטבלה, רמב"ם], נטמאת אחת מהם [מהקערות] בשרץ לא נטמאו כולם. אם יש לה לזביו עודף [מעל גובה הקערות], נטמאה אחת מהם נטמאו כולן [מכיוון שכולן באותו חלל].⁸

וכן בית תבלין של חרס⁹, וקלמרים [לדיון המתואמות [=זוג]], ובית תבלין של עץ שנטמא אחד במשקה¹⁰ לא נטמא חבירו. רבי יוחנן בן נורי אומר: חולקין את עוביו [של הדופן], המשמש לטמא טמא המשמש לטהור טהור. אם יש לו לזביו עודף [מעל גובה המחיצות], נטמא אחד מהם נטמא חבירו.

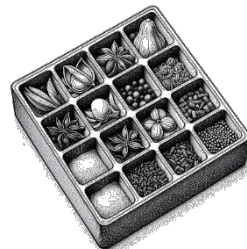
7. וכן כתב תפארת ישראל: "ואין להקשות על כל פנים האיך יטמא העליון משום כלי מתכות, הרי הו' ליה ככלי מתכות המשמש את העץ שאין דינו ככלי מתכות [ככלים פי"א מ"ב], יש לומר הכא שאני שהמתכות גם הוא עושה פעולה שלימה בפני עצמו, ולא מחשב כהטפל לכלי עץ שמחובר בו".
8. הרמב"ם בפהמ"ש ביאר את הטעם: "הרי בשעה שימצא השרץ באחד מאותם הכלים הקטנים כבר נמצא גם באויר אותה השפה העודפת, ונטמאת הטבלה בכללותה בהמצא הטומאה באוירה". דין זה שייך רק בכלי חרס. וכן ביאר הר"ש, והוכיח דבריו מהתוספתא.
9. בטבלה המלאה קערות, כל קערה עומדת בפני עצמה ומחוברת לטבלה (=מגש). אבל בבית תבלין, בין התאים יש מחיצה אחת המשותפת לתאים סמוכים, והחידוש שגם כאן למרות שכל תא אינו בולט בפני עצמו הן נחשבות מחולקות זו מזו (שושנים לדוד, ר"ד פרדו).
10. בחרס נטמא תוכו לא נטמא גבו, אך בעץ כל הכלי טמא. ועל כן המשנה כתבה שנטמא דווקא במשקה, מאחר וטומאתו מדרבנן וגם בעץ מטמא תוכו ולא גבו. רמב"ם, ר"ש ורא"ש.

דרגות חיבור בין חלקי כלים לעניין טומאה

מכאן למדנו שאפילו כאשר הכלים לא יוצרו בנפרד, אלא ככלי אחד כמו בבית תבלין, מאחר שכל חלל משמש בפני עצמו, לדעת ת"ק אין הם נחשבים כלי אחד לקבלת טומאה. דין זה מיוחד לעניין טומאת כלי חרס, שנטמא מאווירו, שהרי לכל כלי יש את התוך שלו. לעומת זאת, בכלי עץ, כתבו המפרשים (רמב"ם, ר"ש, רא"ש, רע"ב) שאם נטמא אחד בשרץ – יטמא כל הכלי שנוצר איתו יחד מאחר שהדפנות שלהם משותפות.¹¹

כירה, וצמוד אליה דכון שנועד לקבל קדירות

בית תבלין של חרס

דין דומה הוא הדכון (משנה כלים ז, ב): "דכון שיש

בו בית קבול קדירות, טהור משום כירה וטמא משום כלי קבול". לדעת הרמב"ם הדכון הוא כלי נפרד מהכירה שיש בו רמץ שמניחים בו הקדירה לשמר חומה אחר הבישול. הדין הוא האם יש לכלי דין של כירה. מאחר שהדכון מחובר לקרקע אינו מק"ט (=מקבל טומאה), בשונה מהכירה שטמאה למרות חיבורה לקרקע.¹² הר"ש והרא"ש ביארו שמדובר במתקן הצמוד לכירה שנועד לאחסון קדירות. למרות שיש לדכון ולכירה קיר משותף אינם גורמים טומאה זה לזה. מאחר שיש לו שימוש נפרד, כל אחד הוא כלי בפני עצמו ואין טומאתם תלויה זה בזה.¹³

3. ידות הכלים

מרכיב שאינו מעיקר הכלי, אך מסייע לו בפעולתו העיקרית, נקרא יד לכלי. דוגמא לדבר רצועה המחוברת לכלי ומשמשת לתליה או לסיוע בשעת מלאכה (כלים טו, ד):

כל התלויים [=חבל מתלה לכלי] טמאין, חוץ מתלוי נפה וכברה של בעל הבית¹⁴
דברי רבי מאיר, וחכ"א כולם טהורין, חוץ מתלוי נפה של סלתינ, ותלוי כברת
גרנות [=לניפוי המוץ מהחיטה; שמנפים הרבה יחד, ואוחזים במתלה הכברה],

11. לשון הרא"ש: "משום דכלי עץ מטמא מגבו הלכך לא הוי הגב הפסק וכשיגע שרץ בא' מהם כאילו נגע בכולם". ומבאר הרמב"ם, שזו הסיבה שהמשנה הזכירה טומאת משקין, שטמאים מדרבנן רק מתוך הכלי ולא מגבו.

12. עיין במשנה אחרונה, שעל פי הרמב"ם צריך לומר שהכלים אינם מחוברים זה לזה כלל, ולכן לא ביאר שהחידוש הוא כהסבר הר"ש.

13. רע"ב הביא את שני הפירושים. עיין הרב דניאל וולף, מנחה טהורה, עמ' 210-213, שתולה מחלוקת ר"ש ורמב"ם במחלוקת כללית יותר בדין תנור המחובר לקרקע. לר"ש אין דין זה מתייחד בתנור, וגם לא בעשוי חרס. ועיין במשנה אחרונה במשנתנו המקשה על הסבר הרמב"ם לשיטתו.

14. שאינם מחוברים תמיד, תוי"ט ותפא"י.

ותלוי מגל יד, ותלוי מקל הבלשין, מפני שהן מסייעין בשעת המלאכה. זה הכלל העשוי לסייע בשעת מלאכה טמא העשוי לתלוי טהור [=ידידת המסייעת למלאכת הכלי – טמאה, ואילו ידית שתפקידה רק לנשיאה – טהורה].

לחכמים רק כאשר המתלה משמש למלאכת הכלי, הוא נטמא עם הכלי. ר"מ סובר שאם המתלה קבוע במקומו, אפילו לא משמש למלאכה אלא לתליה בלבד, טמא (ר"ש, רא"ש, רע"ב, תפא"י).¹⁵

במשנה אחרונה כתב שגם ר"מ מודה שאם לא נועד למלאכה אינו יד, אך מאחר וכל המחובר לטמא – טמא, נטמא ממנו ולא מטמאו.¹⁶ לדעת חכמים המחובר לטמא, רק כאשר משלים את פעולת הכלי.¹⁷

ויש ללמוד מכאן לשאר כלים, שגם מרכיב שאינו מעיקר הכלי אך מסייע במלאכה הוי חיבור. לכאורה מקרה זה דומה לחלקי המחרשה המחברים אותה לבהמה, אשר אינו מקבלים טומאה, ונראה על כך להלן ב.5.

15. ועי' בתפארת ישראל שמשווה לשרשרת המחוברת לכלי מדידה של בעה"ב (כלים יב, א), והדין דומה לכאן. ומעמיד שמדובר שם שמשמש בשרשרת בשעת מלאכה ולכן מודים חכמים. וכן כתב בביאור הגר"א שאצל סיטונות משתמש בשרשרת להחזיק את הכלי כשמוליכו בעיר, ושל בעה"ב מיועד רק לתליה ולכן טהור. ולתפא"י אצל בעה"ב השרשרת נשארת מחוברת לקיר, ואליה מחברים את כלי המידה שלא יגנב ולכן טהור.

16. לדעת הגר"א גם ר"מ מסכים שדין ידות הוא רק כאשר מסייע במלאכה (אליהו רבה) ועל פי זה ביאר מחלוקתם ע"ש.

17. במשנה אחרונה רוצה גם להשוות דין זה לבית הפך והתבלין שיובא לקמן ב.2, שם ר"מ מחמיר. אך כפי שנבאר נראה ששם הוא מדין אחר, שבית התבלין למרות שאינו מבצע עם הכירה את פעולתה אך מסייע לה לפעולתה, ולכן טמא מדרבנן. מה שאין כן במתלה, שהוא עושה פעולה צדדית לפעולת הכלי.

דין דומה מופיע בתוספתא (ה, ו): "ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר כל התלויין טמאים לא טיהרו אלא תלוי נפה וכברה של בעל הבית אלא בזמן שהוא משל שני ראשון (צ"ל ראשון). ר"ש) לצד אחד".

משנה אחרונה מבאר שמדובר בלולאה קטנה בכלי שעליה מחברים את המתלה. כאשר שניהם בצד אחד אין צורך בשניהם, ולכן יש ספק מהו העיקרי, ושניהם טהורים. אך הגר"א הביין ששני הראשונים של המתלה מחברים לצד אחד של הכלי, ואז לא ניתן להשתמש במתלה וגם ר"מ מודה שטהור. וזה יותר מסתבר, כי קשה מדוע שני מתלים בצד אחד לא יהיו טמאים שניהם. ועיין בחס"ד שמבאר בצורה אחרת, שמאחר ויש שני תלויים אי אפשר להשתמש בכלי אלא אם יתיר את המתלה, ולכן טהור (ולא הבנתי למה צריך להתיר בשביל להשתמש). ובדומה לכך כתב בתוי"ט, מאחר ואין מחברים תמיד שצריך לנתק אחד. ומכל מקום כל זה הוא דעת ר"מ. ולחכמים כל עוד אינו משמש למלאכה, טהור.

הרמב"ם פסק כדעת חכמים שמתלה שאינו משמש למלאכה טהור לגמרי. וצריך עיון מדוע אינו טמא מדרבנן כמו שלל הכובסים. נדון בכך להלן ב.1.

4. חיבור רק בשעת מלאכה: מספרים

כלי העשוי מכמה חלקים, שיכולים להתפרק זה מזה – אם החיבור ביניהם הוא תנאי לפעולת הכלי, החיבור הוא מן התורה. דוגמא לדבר הוא המספרים, העשויים שני סכינים (משנה כלים יג, א). החיבור מן התורה הוא רק בשעת מלאכה, מאחר ועשוי להתפרק.¹⁸ על פי זה תקנו חכמים (שבת מח, ב):

אמר רבא: דבר תורה, בשעת מלאכה – חיבור בין לטומאה בין להזאה, ושלא בשעת מלאכה – אינו חיבור לא לטומאה ולא להזאה. וגזרו רבנן על טומאה שלא בשעת מלאכה משום טומאה שבשעת מלאכה, ועל הזאה שבשעת מלאכה – משום הזאה שלא בשעת מלאכה.¹⁹

למעשה החיבור הוא רק לטומאה ולא להזאה, בשעת מלאכה ושלא בשעת מלאכה. הרמב"ם (פרה יב, ד) למד מכאן לכל כלי אשר טמא מן התורה רק בשעת מלאכה, שמטמא תמיד, בין בחיבור ובין בהפרדה, אך לחומרא בלבד.

5. חיבור העומד להתפרק

חיבור חזק שנועד להתפרק אינו חיבור כלל. המקור לדבר הוא במגופת (=מכסה) חבית שאינו חיבור (משנה כלים ג, ו), כתב רש"י (שבת מח ע"ב ד"ה מגופה) הטעם שעומדת להנטל. הרמב"ם פסק שהוא הדין אפילו מחובר בטיט (כלים כ, ז). נראה שאינו דומה למספריים שגם החיבור שלהם אינו קבוע, מאחר ויש צורך בחיבור בשביל פעולת הכלי. לעומת זאת, מכסה החבית עניינו להתפרק, ורק כך יוכלו להשתמש בחבית.

ראב"ד העמיד המשנה שהמכסה לא מחובר בטיט. בטהרת הכלים (ח"ד עמ' קלד) ביאר שגם ראב"ד מודה שמדובר שהמכסה תקוע בחבית, שאם לא כן הרי פשוט שאינו חיבור. ואם כן יודה לרמב"ם שגם אם המכסה דבוק בטיט אינו חיבור. מכאן למד לכל פקק בקבוק וכד', שאף שסגור עם טבעת וכד' אינו חיבור לבקבוק.

18. כך אומרת הגמרא שבת מח, ב לגבי יד של קורדום שמאחר ועשוי לזרקו לבין העצים אין לו חיבור שלא בשעת מלאכה. והוא הדין כאן במספורת (חזו"א כלים טז, ד; זו הסיבה שזוג וענבל חיבור אף שלא בשעת מלאכה מאחר ואינם עשויים לפרק).

19. בתוספתא ההלכה שונה מהגמרא (כלים ב"מ ג, ב): "מספרת של פרקים הרי זו טמאה. נתפרקה, זו טמאה בפני עצמה וזו טמאה בפני עצמה. וכשהוא מחברה, חיבור לטומאה ואין חיבור להזאה".

6. סיכום ביניים

חיבור שני חלקים ייחשב מהתורה רק אם הם פועלים יחד לאותה מטרה. ראינו דוגמאות לחיבורים כאלה (פעמון). במקרה שהחיבור אינו קבוע, הוא יחשב רק בשעת מלאכה (מספריים). חיבורים קבועים שאין בהן צורך כלל אינם נחשבים (ריחיים של פלפל ודכון).

ב. חיבור דרבנן

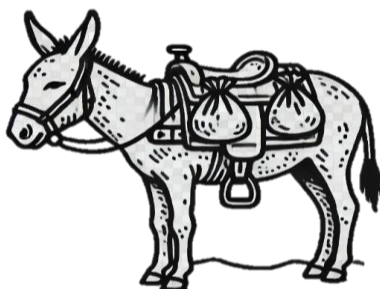
מן התורה חיבור לטומאה הוא רק אם הנדרש לביצוע מלאכת הכלי העיקרית. חכמים תקנו חיבור לטומאה גם אם יש תועלת מסוימת בחיבור הכלים, עבור מלאכת הכלי או למטרה אחרת. החיבור הוא רק לטמא, אך הזאת מי חטאת על מרכיב אחד לא תטהר את האחרים: "שכל מקום שאתה שומע חיבור לטומאה ואינו חיבור להזייה, אין זה אלא גזירה מדבריהם (פהמ"ש לרמב"ם פרה יב, ד). גם במקרה זה המרכיב העיקרי יכריע אם הכלי יקבל טומאה,²⁰ אך רק להחמיר – אם המרכיב העיקרי אינו מק"ט, המרכיב הטפל יקבל טומאה בפני עצמו.

כפי שנראה הבדל נוסף בין דין דאורייתא לתקנת חכמים הוא בדרך ההיטמאות. בכלי חרס, אם האחד נטמא באוויר, הטומאה לא תעבור לחברו. רק אם נטמא במגע הטומאה תעבור.

1. חיבור מועיל או חיבור זמני

המשנה במסכת פרה (יב, ט) היא המקור המרכזי לחיבור מדרבנן:

הסלים שבקנתל²¹, והמטה של טרבבל²², וקרן

סלים שבקנתל

20. ראייה לכך נמצא בדין הקורדום שהולכים בו אחר המרכיב העיקרי (כלים יג,ג) למרות שלדעת תוס' החיבור הוא מדרבנן (שבת מט ע"א ד"ה ועל).

21. קנתל הוא אוכף בהמה שמתחברים אליו שקים. השקים הללו אינם קבועים בקנתל. ועיי' תפא"י שפירש בעניין אחר.

22. משטח עץ עם חריצים שתחובים בהם יתדות חדים, ועל גביו מניחים משקולת מתכת (רש"י זבחים קטז, ב ד"ה עיזא). מושכים את המשטח על גבי גרגרי התבואה כדי לדוש אותם, להפריד את הגרגרים מהמוץ. נראה שהחיבור הארעי הוא של היתדות. רמב"ם פירש "והיה הכלי הזה של פרקים ומרכיבים חלקיו זה בזה". וכן בתפא"י שעשוי חוליות. כלי זה נזכר גם בע"ז כד, ב; מנחות כב, א.

של כליבה²³, וקרנין של יוצאי דרכים²⁴, ושלשלת המפתחות²⁵, ושלל הכובסים²⁶, והבגד שהוא תפור בכלאים²⁷ – חבור לטומאה ואינו חבור להזייה.

מטה של טרבול

למרות שלעניין טומאה הם חיבור, מציינת המשנה שלטהרה אינם חיבור, כלומר שצריך להזות מי חטאת על כל כלי בנפרד. ומבואר בגמרא (שבת מח ע"ב) שהחיבור מדרבנן ולכן נחשב רק לחומרא ולא לקולא.

אפשר לחלק את הדוגמאות במשנה לשני סוגים (על פי משנה אחרונה):

א. הרכיבים משמשים יחד, אך עומדים לפירוק זה מזה: מטה של טרבול, קרן של כליבה.

ב. כלים המשמשים בפני עצמם. החיבור אינו לצורך ביצוע מלאכתם, אלא רק מצד נוחות של הבעלים (תוס' שבת מח, ב ד"ה אי; שפת אמת שם; מלאכת שלמה על המשנה). החיבור גם שלא בשעת מלאכה (גמרא שבת): סלים שבקנתל, שלשלת המפתחות, שלל כובסים.

הרמב"ם בפהמ"ש כותב שהחיבור דרבנן מאחר שהוא חלוש, ובהלכות כתב שעומדים להתירם (פרה יב, ו). רא"ש כתב ש"אין חיבורם קבוע", ורע"ב ש"סופו להיפרד". למדנו

23. כליבה היא מיטה להולכת המת, ובקצוות היו מחברים קרנות ברזל כדי לייצב את המת. קרנות אלו היו מתחברות לפי הצורך (ר"ש, רא"ש, רע"ב). ואפשר שהכליבה היא הבד שמתוח על הקורות, ועליו מונח המת. זוהי מיתה העומדת לפירוק והרכבה (ראה משנת ארץ ישראל). החיבור והניתוק הוא חלק מהשימוש, שלפני הוצאת המת נעזזים בקרן לייצב את המת על המיטה, מה שהופך את החיבור לארעי יותר.

24. הקרן היתה משמשת לנוזלים, והולכי דרכים קשרו יחד כמה קרנות כצידה לדרך.

25. צדור מפתחות.

במשנה אחרונה כתב שרק המפתחות טמאים. השלשלת אינה מק"ט כדין טבעת הכלים (משנה כלים יב, א), ואינה נחשבת יד שנטמאת עם הכלי בזמן מלאכה (עי' ברש"י שבת שם), מכיוון שנועדה רק לשמור את המפתחות שלא יאבדו, ולא לאדם להחזיק בה. ביד דוד (על התוס' ד"ה חיבור) כתב שגם השלשלת חיבור.

26. תפירה זמנית וחלשה של בגדים זה לזה, לפני מסירתם לכובס כדי שלא יתערבבו בבגדים של אחרים (רא"ש). ועי' תפא"י שחיבור זה מדרבנן רק מעל מספר מסוים של בגדים, אך שאר המפרשים לא חילקו.

27. צמר ופשתים התפורים יחד. רש"י (שבת מח ע"ב) כתב שמאחר שסופו להקרע זה מזה משום איסור כלאים, אינו חיבור מה"ת. במשנה אחרונה, שאף אם אינו עומד להפרד, איסור כלאים מבטל את החיבור, ורק חכמים תקנו שיטמא, אטו תפירה מותרת.

מדבריהם שהתנאי המכריע שיחשב חיבור מן התורה הוא חיבור קבוע. עצם העובדה שיש איזו תועלת בחיבור – אפילו אם אין למרכיבים מטרה משותפת ממש – מספיקה לצרף אותם לדין כלי אחד מן התורה.

ר"ן (חידושים, שבת מח ע"ב) כתב בשלל של כובסים שאפילו אין סופו להתיר את החיבור – החיבור דרבנן. מאחר שכל אחד עושה את פעולתו בעצמו והחיבור אינו לצורך מלאכתם, ושלא כדעת הרמב"ם. ראיה לכך נמצא בבית הפך ובית התבלין שחיבורם קבוע, והחיבור דרבנן – נעסוק בהם בהמשך.

החזון איש (פרה טו, יד) התקשה: מדוע מטה של טרבל וקרן של כליבה (שגם הם חיבורים לא קבועים) אינם חיבור מן התורה. הרי מספורת של פרקים שאף היא מתפרקת חיבור מן התורה. ואין לומר שחיבורם מן התורה, מאחר ובגמרא הביאו כדוגמא לחיבור מן התורה דווקא את מספורת של פרקים שהיא משנה אחרת, ולא את מטה של טרבל שהוא במשנה שנדונה שם. וכן משמע ברמב"ם וברא"ש שכל המשנה הנ"ל בפרה היא בחיבור דרבנן. החזון איש נותר בצריך עיון.

המשנה אחרונה אמנם רצה לפרש שגם מטה של טרבל חיבורו מן התורה (לפי הגמרא), אך כפי שהעיר החזו"א – פירוש זה דחוק. מסתבר לומר שהסיבה שמטה של טרבל נחשבת רק חיבור מדרבנן היא שבפועל נוהגים לפרקה בתום השימוש. יתכן גם שהחיבור שם לא חזק ויציב ולכן חלקיה נפרדים בקלות.²⁸ בכך אין היא דומה לגמרי למספורת של פרקים, שאמנם ניתנת לפירוק אך לא רגילים לפרק אותה אחרי כל גזיזה.

לעיל בסעיף א.3. למדנו שמתלה שנועד רק לתלית הכלי ואינו נצרך למלאכה עצמה אינו חיבור. ויש לשאול במה הוא שונה משלל כובסים. והרי בשניהם יש תועלת בחיבור ואינם משמשים למלאכת הכלי. ובכל זאת המתלה אינו חיבור, ושלל כובסים חיבור מדרבנן.

על כורחך יש לחלק: חיבור דרבנן אמנם מעביר טומאה בין כלים נפרדים, אך אינו 'יוצר' טומאה בחלק שאינו כלי בפני עצמו. במילים אחרות, חיבור מדרבנן יכול לגרום לשני כלים לטמא זה את זה, אבל לא להפוך משהו שאינו כלי לטמא. לכן רצועה שהיא רק חוט ולא כלי – לא תיטמא מחיבור לכלי, ואילו בגדים שכל אחד מהם כלי – כן יחוברו לטומאה מדרבנן. ראה על כך בשם החזו"א להלן ב.3.

28. את הקרן רגילים לחבר למיטת המת רק לפי הצורך. יתדות האבנים במיטה של טרבל, ככל הנראה רגילות ליפול תדיר וצריך לחבר אבנים חדשות. ובהסבר הרמב"ם, הוא עשוי פרקים ורגילים לפרק אותם בסוף השימוש, וכנראה שאינם מחוברים בחזקה זה לזה.

2. בין חיבור מועיל לחיבור שאינו נצרך

מקרה הריחיים (לעיל א.2) לא נחשב חיבור כלל, כיוון שאין כל זיקה בין החלקים. לעיתים יש לחיבור בין המרכיבים תועלת מסוימת וכפי שנראה, תקנו בהם חכמים חיבור.

כך מצאנו במשנה (כלים ה, ג):

בית הפך, ובית התבלין²⁹, ובית הנר שבכירה, מטמאין במגע ואינן מטמאין באויר; דברי רבי מאיר. רבי ישמעאל מטהר.

הכלים שבמשנה מחוברים לכירה מבחוץ (תפא"ז)³⁰ ויש להם מלאכה חשובה בפני עצמו. על כן מן התורה אינם נחשבים כלל לחיבור. לדעת הרמב"ם ותפארת ישראל הפך הוא מקום לשמן לצורך הבישול; ר"ש ורע"ב כתבו ששמים שם את השמן כדי להפשירו. בית התבלין הוא מקום לתבלינים לבישול, ובית הנר מקום לשמן לנר לצורך המבשל. מבואר בגמרא (שבת מח ע"ב) שלדעת ר"מ חכמים תקנו לטמא בשרץ, אבל לא באויר כדי שיהיה היכר שהטומאה מדרבנן ולא ישרפו עליו קדשים, והרמב"ם פסק כר' מאיר.

על פי דברי הר"ן לעיל ב.1 מובן מדוע החיבור אינו מן התורה – למרות שהחיבור קבוע, אין הוא נצרך למלאכת הכלי.³¹ אך יש לתמוה מדוע תקנו חכמים חיבור, בניגוד למובא לעיל א.2 בטבלה שאין לה ליזבז, בקלמרין של דיו ועוד (כלים ב, ז), שם לא תקנו. בתפארת ישראל הבחין בין המקרים, וזה לשונו:

אם אין תשיש של בית קיבול אחד תלוי בבית קיבול חבירו כלל. כגון קערות שבטבלא שאין האכילה שבזה תלוי באכילה שבבית קיבול חבירו. טומאתן אינו תלוי זה בזה.

כאשר צריכין שניהן לגוף אחד. אבל לשני תשמישין מופרדין שבאותו גוף. כגון פך וחביריו. שהפך והכירה שניהן צריכין להקדירה. אבל הכירה לבשל. והפך לתבל. ושניהן לקדירה. בהא פליגי. דלר"מ שניהן חיבור זל"ז מד"ס. ולהכי חשבינן להו מחוברין עכ"פ למגע.

29. יש להבדיל בין בית תבלין שבכירה שטמא איתה מדרבנן, לבין בית תבלין הנזכר לעיל א.2 שהוא כלי עבור תבלינים שאינו קשור בכירה וטהור גם מדרבנן.

30. "פירוש סתם כירותיהם היו של חרס והיו מיטלטלין ועושים להם לתשישם בית הפך ובית התבלין ומחברים אותה לכירה בטיט כל שהוא, שאילו היה הכל עשוי כלי אחד מתחלתו אין זה ענין לשלל של כובסים" (ריטב"א שבת מח, ב ד"ה אמר).

31. עיין חזון יחזקאל תוספתא כלים עמ' עב בביאורים, דייק בלשון הרמב"ם לגבי חיבור שני בגדים (פרה יב, ה) "מפני שהן ככלי אחד" שרק כאשר תשיש שני הכלים שווה, אז הם חיבור מדאורייתא גם להזאה. כך ביקש להסביר מדוע בית הפך חיבור רק מדרבנן. נראה לי שכוונתו למה לדברינו כאן.

כעין זה מצאתי שכתב הנצי"ב במרומי שדה על המשנה: "דכולם טפלים לכירה, אבל התם כל קערה כלי בפני עצמה".

במשנה אחרונה כתב שכאשר המרכיבים שווים, ולא ניכר איזה מהם חשוב יותר, אין תשמיש של האחד תלוי בשני. אבל כאשר אחד מהם עיקר, הרי יש ביניהם זיקה והם מחוברים מדרבנן. ונראה לעניות דעתי שתפא"י מודה לסברה זו, שהרי בית התבלין טהור, ואע"פ שהתבלינים כולם משמשים את הקדירה. אלא שמאחר ששניהם שווים ואין אחד משמש את חברו, אין ביניהם זיקה.

בעקבות חילוק זה, מחדש במשנה אחרונה: "דוקא אם נטמאת הכירה נטמאו הכלים כדקי"ל בכלי חרס נטמא תוכו נטמא גבו. אבל אם נטמאו הכלים לא נטמאת הכירה דאינהו כגבה הוו ונטמא גבו לא נטמא תוכו". וכן דייק בלשון הרמב"ם בפהמ"ש ובהלכות, שהזכיר רק שהכירה מטמאת את הפך ולא להפך. ר"ש, רע"ב ורש"י (שבת מח ע"ב ד"ה מטמאין) כתבו במפורש ששניהם מביאין טומאה זה לזה.

לעיל א.2 למדנו על הדכון (כלים ז, ב), שהוא כלי הצמוד לכירה לצורך קדירות (ע"פ הרא"ש), ואינו חיבור אפילו מדרבנן. ביאר במשנה אחרונה את החילוק מאחרו ואינו מעין תשמיש הכירה, בניגוד למקום לשמן ותבלין שיש תועלת בזמן השימוש בכירה.

מקרה נוסף הוא חצר הכירה (כלים ז, ג), חלל המשך של הכירה³², ונועד לחמם בחום נמוך מהכירה. מאחר שהיא המשך של הכירה, אם גובהה ג' טפחים, החום נשמר והיא טמאה מדא' כמו הכירה (בדומה לפעמון).³³ אם החצר נמוכה מג"ט, אין החום נשמר כראוי, אך עדיין יש לה חשיבות ומועטה ותקנו לה חכמים טומאה עם הכירה.

3. כלי גדול מהנדרש

"שאינן טמא אלא המשמש את הצורך" – ביטוי זה חוזר על עצמו פעמים רבות בתוספתא, ומשמעותו שכאשר יש כלי גדול מהנדרש למלאכה, החלק המיותר אינו מקבל טומאה למרות שהוא מחובר והמשך של הכלי. כך לדוגמא במאזניים, רק החלק הנדרש במקל שלהם מקבל טומאה (כלים ב"ב, ה); בחליל, רק החלק הנצרך לנגינה מקבל טומאה (שם א, ז).

יש לשאול מדוע החלק המיותר המחובר באופן קבוע אינו מקבל טומאה כלל. מכאן למד החזו"א (כלים כה, א), שכאשר החיבור אינו נצרך אלא רק מועיל, כמו בשלל של כובסים, החיבור לא גורם טומאה למרכיב שאינו מקבל טומאה בפני עצמו. בית הפך של הכירה הוא כלי בפני עצמו, ולכן בחיבורו מקבל טומאה מדרבנן. לעניות דעתי במקרה

32. ר"ש כתב שהוא כעין מחבת גדולה שבתוכה יושבת הכירה. והרי היא כמו חצר סביב הכירה.

33. ראה חזו"א כלים ט, ז.

דרגות חיבור בין חלקי כלים לעניין טומאה

שהרכיב משמש כחלק מפעולת, אפילו בחיבור ארעי מדרבנן, תתחדש טומאה גם למרכיב שאינו מקבל טומאה לעצמו.³⁴

במקרה שהחיבור הכרחי לפעולת הכלי, כמו בשני הסכינים של המספריים כדלעיל א.4, החיבור מחשיב את הרכיבים ומקבלים טומאה.

4. חיבור נצרך אך זמני

לעיתים החיבור נצרך, אך בהיותו ארעי ביותר נחשב לדרבנן. מקרה כזה נזכר במשנה (כלים כ, ג):

מקל שעשאו בית יד לקורדום (=גרזן), חבור לטומאה בשעת מלאכה.

המקל הוא פשוטי כלי עץ, ומקבל טומאה בגלל שמחובר לקרדום. מבארים תוס' (שבת מט, א ד"ה ועל) שהחיבור הוא רק מדרבנן, "שעשוי לזורקו בכל שעה". כלומר שאדם עשוי לזרוק את המקל אפילו בזמן שמחובר. לכן, למרות שמבצעים פעולה אחת יחד, ואף אם המקל מהודק היטב לקורדום, אין זה חיבור קבוע.³⁵

לדעתם מדובר כנראה במקל סתמי שאינו מיוחד לקרדום, ולכן אין לו חשיבות בחיבור לקורדום. עוד אפשר לומר שבמספורת של פרקים שני הסכינים הם חלק מביצוע הפעולה, ואין אחד משמש את חברו, ועל כן אף בחיבור זמני נחשב מן התורה. מה שאין כן בקורדום שהמקל משמש ואינו עיקר במלאכה, ועל כן אף שמהודק בכלי אינו חיבור.³⁶

רמב"ם סבר שהמקל בקורדום חיבור מן התורה, ואינו שונה ממספורת של פרקים. ומה שאמרה הגמ' "עשוי לזורקו לבין העצים" הוא רק טעם מדוע טמא רק בשעת מלאכה, ורק אז החיבור חשוב.

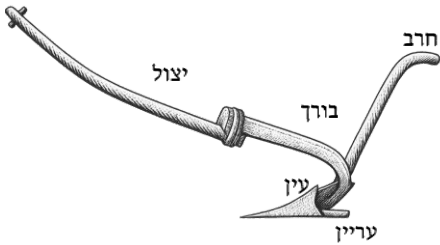
34. כך מוכח ממיטה של טרבל, שלחלק מהראשונים החיבור הוא ליתדות אבן הנעוצות בה. ואף שכלי אבן אינם מקבלים טומאה, בכל זאת נחשב חיבור.

35. תוס' מדייקים ממה שכתוב במשנה "חבור לטומאה", למעט חיבור להזאה. נראה שרמב"ם לא קיבל את הדיוק של תוס' מהמשנה, שהרי משנה זו נמצאת במסכת כלים ולא במסכת פרה, ואינה עוסקת בהזאה.

36. מצאתי סברה זו בחזו"א (כלים כו, ט) בנוגע לעניין אחר.

5. חיבור המחרשה לבהמה

המשנה מבדילה בין כלים המחוברים זה לזה באופן קבוע, לבין חיבור שרגיל להתפרק. דוגמה לדבר היא המחרשה (משנה כלים כא, ב):

(1) הנוגע בעול ובקטרב, בעיץ ובעבות, אפילו בשעת מלאכה - טהור. (2) בחרב ובבורך וביצול טמא. בעיץ של מתכת, בלחיין, ובעריין – טמא. רבי יהודה מטהר בלחיים שאינם עשויין, אלא לרבות את העפר.

מבאר בתפארת ישראל שחלק (1) במשנה עוסק ברכיבי העץ המחוברים את המחרשה לצוואר הבהמות. מאחר שחלקים אלו רגילים להתפרק בכל פעם בסוף העבודה, מן התורה אינו חיבור. לעומת זאת, חלק (2) במשנה עוסק ברכיבים היוצרים את התלם בקרקע, ואין רגילים לפרקם זה מזה.³⁷

במשנה אחרונה ביאר שהרכיבים בחלק (1) אינם מסייעים בשעת מלאכה. הוא השווה את דינם למתלה של הכלי (לעיל א.3), שאינו נטמא אפילו מדרבנן מאחר ולא מסייע במלאכה. יש לעיין בהשוואה למתלה, שהרי אי אפשר להשתמש במחרשה למלאכה בלא חיבורה לבהמה. וצריך לומר שהחיבור אינו מייצר את פעולת החרישה, אלא רק מאפשר לגרור את המחרשה על הקרקע.

בחזו"א (כלים כו, ט) הלך בדרך דומה:

היכי דעושה המלאכה כמו מספורת של פרקים, חשיב חיבור אף אם מתפרקין לאחר המלאכה. והיכי שאינן אלא משמשיין משמשי אדם, אז יש חילוק אם הן קבועין אפי" שלא בשעת מלאכה חשיב חיבור, ואם מתפרקין לאחר המלאכה אינן חיבור.

אילו היה רק התנאי שאינו ממלאכת הכלי העיקרית, היה צריך להיות חיבור מדרבנן כמו שלל הכובסים. אך מאחר והחיבור מנותק בסוף המלאכה, כלומר הוא ארעי ביותר, אינו חיבור כלל אפילו מדרבנן.

בתפא"י השווה בין מקל הקרדום שנחשב מחובר מדרבנן לבין המחרשה: "דהתם (בקרדום) בשעת מלאכה תחוב המקל מהודק מאד בהקורדם. כדי שלא ישמט בבקעו בו. אבל הכא (במחרשה) גם בשעת מלאכה אינן מהודקין אהדדי".³⁸ וצריך לומר שאין הכוונה שנשמט מעצמו, אלא שהחיבור מתפרק בקלות, שקשור בחבלים.

37. הלחיים משמשים רק במקום שיש עפר קשה, על מנת להרחיב את התלם. על כן במקומות עפר תיחוח מסירים אותו, ולחכמים מאחר שהתנא עומד בארץ ישראל, לא מצוי שיסיר את הלחיים מאחר שאדמתה סלעית ויבשה.

38. ראה בחזו"א שם שבתחילה הציע הלך בדרך זו והסתפק בזה, אך בסוף הלך בדרך שכתבנו בשמו.

קשה על הסבר התפארת ישראל – שאינו מחלק בין עשוי למלאכה העיקרית לבין צורך צדדי, וכל החילוק הוא בארעיות החיבור. מדוע מטה של טרבל וקרן כליבה הוי חיבור מדרבנן, ואילו המחרשה אינו חיבור כלל. הטענה שבמחרשה החיבור לבהמה חלש לענ"ד לא עומדת במבחן המציאות – איך אפשר למשוך באופן זה מחרשה? אך לביאור החזון איש פשוט: במטה של טרבל החיבור נועד למלאכת הכלי, ואילו במחרשה החיבור אינו חלק ממעשה החרישה.³⁹

נבחן את חידוש החזו"א ותפארת ישראל במשנה נוספת (כלים כא, ג): "הנוגע ביד מגרה מכאן ומכאן טמא, בחוט ובמשיחה באמה ובסניפין... טהור". מדובר במסור, שיוצאים שני מוטות מצידיו, וביניהם קשור חוט או פס עץ (אמה), לאורך המסור, שעוזר להנעת המסור אנה ואנה. החוט או פס העץ אינם חלק מפעולת הניסור, אך מסייעים בהנעת המסור מצד לצד.

בהצטרף לכך שחיבור החוט והאמה ארעי ונועד לפירוק בסוף המלאכה, הוא טהור (חזו"א).⁴⁰ לתפא"י (שם) צריך לומר שחיבור החוט והעץ רפוי מאוד, בניגוד למספריים שהחיבור חזק. ביאור דומה לתפא"י כתב במשנה אחרונה בהמשך המשנה: "במכבש של חרש ובקשטנית טהור – נראה שאין מחוברין חבור יפה והרומח יכול לישמט ולצאת". אולם לגבי החוט והמשיחה ביאר שאינם יד למסור, אלא מחוברים ליד של המסור, ומכיוון שזה כבר לא חיבור ישיר, אין הוא חשוב להיות כלי אחד עם המסור.

למדנו אם כן שני מקרים שיכולים להפקיע חיבור, שלא יחשב כלל אפילו מדרבנן:

א. חזון איש – כאשר החיבור אינו חלק מפעולת הכלי העיקרית, ונועד לפירוק בסוף המלאכה.

ב. תפארת ישראל – אפילו החיבור הוא חלק מפעולת הכלי העיקרית, אם הוא ארעי מאוד וגם חלש.

סברת תפא"י שבמקרים שאינו חיבור כלל החיבור רפוי פחות נוחה, מאחר ולא ברור איך משתמשים בכלי כזה. נראה יותר שבמקרה זה עדיין יהיה חיבור מדרבנן.

39. ועיין בביאורו למשנה בפרה במיטה של טרבל שגם שם לא חילק בין המקרים השונים במשנה וסבר שכולם חיבור דרבנן, ובכולם הטעם שהחיבור ארעי.

40. יש להבדיל בין היד של המסור, שהוא מקלות העץ שבצדי המסור, ובלעדיהם לא ניתן להשתמש במסור, ובהם האדם משתמש באופן ישיר – הם חיבור במשנה. לבין החוט או המקל המחבר בין שתי ידי המסור שניתן להשתמש במסור גם בלעדיהם.

6. חיבור חלש

בסעיף ב.5. הבאנו את דברי התפארת ישראל שחיבור המחרשה חלש ולכן אינו חיבור. הקשנו על דבריו, שלא יתכן שהמחרשה מחוברת לבהמה שלא בחזקה. כעת נברר מה הדין בחיבור חלש, במקרה שיש צורך בחיבור לשימוש בכלי. המקור בתוספתא (כלים ב"ק ב, ז):

קבעו במסמר חיבור לטומאה ולהזאה, תקעו חבור לטומאה ואין חבור להזאה, נוטל ונותן אין חבור לא לטומאה ולא להזאה.

כלל זה נפסק ברמב"ם (כלים יג, יד). מכאן למדנו שאם המרכיב תחוב בצורה מסוימת, ואינו עשוי להפרד, אך אינו מהודק בעוצמה במסמרים או בדבק, נחשב לחיבור מדרבנן בלבד.

7. סיכום ביניים

חיבורים שאינם נחוצים לגמרי, נחשבים על ידי חכמים לחומרא בלבד (שלל כובסים). גם חיבור נחוץ לפעולת הכלי אך שרגילים לפרקו בסוף השימוש, חשוב מדרבנן. יש להבדיל בין חיבור הניתן לפירוק כמו מספריים שנחשב מן התורה מאחר ואין רגילים לפרקו תדיר, לבין חיבור שהוא גם ארעי ורגיל להתפרק בסיום המלאכה כמו מיטה של טרבל שנחשב מדרבנן.

חיבור שאינו דבוק בחזקה, אפילו כאשר נצרך לשימוש הכלי, נחשב לחיבור מדרבנן.

באילו מקרים לא מועיל חיבור דרבנן?

א. חיבור דרבנן מועיל להעביר טומאה לכלי, אך במקרה שהמחבר אינו כלי, כגון ידית תליה, הוא לא יקבל טומאה.

ב. חיבור מדרבנן לא יכול להפקיע טומאה. לכן אם על ידי חיבור דרבנן החלק שאינו מקבל טומאה לעצמו נעשה עיקרי, הוא לא יפקיע את טומאה מחברו שקיבל טומאה לפני כן.

ג. כמו כן, הזאה על מרכיב אחד, לא תטהר את המרכיב השני כאילו הם כלי אחד.

ד. העברת הטומאה תהיה רק בטומאת מגע. כלי חרס שנטמא מאווירו לא יעביר את הטומאה לחברו.

ג. דיונים נוספים

1 מתי נפסק החיבור לטומאה?

באופן פשוט חיבור מן התורה לא נפסק עד שיפרקוהו. כך מוכח מהגמרא בשבת מח, ב שמשפורת של פרקים חיבור מן התורה רק בשעת מלאכה, מכיוון שאין חיבורה קבוע (לעיל א.4). מכאן, שכאשר החיבור קבוע, הוי חיבור גם שלא בשעת מלאכה כל עוד לא פרקו.

כך הוא הדין גם בחיבור דרבנן, שאינו חלק ממלאכת הכלי. במשנה בעוקצין (ב, ו) נאמר⁴¹:

שלל הכובסין, והבגד שהוא תפור בכלאים – חבור עד שיתחיל להתיר.

מכאן למדה הגמרא שרק במעשה של ניתוק הבגדים זה מזה, הוא מגלה דעתו שאינו בגד אחד ואינם גורמים טומאה זה לזה. כל עוד הם מחוברים מטמאים זה לזה, אף שלא בשעת מלאכה.

2. חיבור שאינו מהודק

מה הדין בחיבור שאינו בהידוק? לדוגמה בד או עור הממולא במוכי צמר. במשנה נאמר (כלים כג, א):

הכדור והאמום⁴² והקמיע והתפילין שנקרעו - הנוגע בהן טמא ובמה שבתוכן טהור.

בראשונים יש שהסבירו שהכדור היה טמא ומי שנוגע בו נטמא (רמב"ם), ויש שהסבירו שהאדם טמא ומטמא את הכדור (ר"ש).⁴³ הדין במשנה שהמוכין לא נטמאים עם הכדור. נשאלת השאלה: מדוע המשנה דיברה דווקא במקרה שהכדור נקרע? האם לפני הקריעה נחשב המוך (המילוי) כחלק מן הכדור, ורק עתה כשהכדור נקרע איבד המילוי את חיבורו? או שמא גם לפני הקריעה לא היה המילוי מחובר ממש לכדור, ורק שלא הייתה אפשרות לגעת בו כל עוד הוא כלוא בפנים?

הרמב"ם בפירוש המשנה כתב שהמילוי טהור מכיוון שאינו מגוף הכלי ולא מחובר לו, סברה שנכונה גם לפני הקריעה. וכן ברא"ש "דאינו חיבור להם", ודומה לו ברע"ב. וקשה לומר שמדבר רק אחרי שנקרע, שהתגלה שאינו חיבור להם. וכן כתב במשנה אחרונה שגם כאשר הכדור סגור, המוכין לא חיבור איתו. ומיישב מה שכתוב במקוואות י, ב שיכול לטבול את הכדור בלי להוציא המוכין, שמאחר ואין נוגעים במוכין הנמצאים בתוך הכדור אין צריך לטבלם. ועוד נ"ל שהמוכין עצמם אינם נחשבים כלי ואינם מקבלים טומאה.

בסוף המשנה נאמר "האוכף שנקרע הנוגע במה שבתוכו טמא מפני שהתפר מחברו". בתו"ט הביא דברי מהר"ם "אף על גב דכדור ואמום כמו כן תפורים מכל מקום רגיל הוא להוציא מה שבתוכן לפעמים להכי אין התפר מחברו כי הכא"⁴⁴. נראה שהבין שהמוכין עצמם לא תפורים, אלא הבד העוטף הוא שתפור. שאם לא כן איך יכול להוציא את המילוי. ואם כן במקרה שהתפירה קבועה ומונעת הוצאת המילוי, הרי שהמילוי טמא יחד עם

41. המשנה מובאת בשינוי בגמרא (שבת מח ע"ב), וע"ש תוס' ד"ה חיבור.

42. דפוס נעל, שהיו ממלאים אותו במוכין כדי לתת לו צורה נפוחה.

43. נראה שאין כאן מחלוקת לדינא, אלא רק בהסבר המקרה במשנה.

44. והקשה עליו במשנה אחרונה הנ"ל שכתוב במפורש במקוואות שאין דרכם להוציא.

העטיפה. וכנראה שר"ש, רא"ש ורע"ב שכתבו שהתפירה באוכף עושה אותו כלי אחד עם המילוי, הכוונה שהמילוי בעצמו תפור לעטיפה.

בתפארת ישראל כתב שהמילוי נחשב מחובר כל עוד לא נקרע הכדור, כדברי מהר"ם. וכן בחזון איש (כז, ז):

כיון שמשמש בשעת מלאכה ושלא בשעת מלאכה, וגם הוא קבוע ואינו עשוי לפרקו, ואע"ג שאין מה שבתוכו מתחבר אליו אלא שוכן בתוכו, מכל מקום כיון שמוקף מכל צד חשיב כחיבור.

ומסיים שאם נקרע הכדור, מכיוון שהמילוי יכול ליפול, אינו נחשב חיבור. וכן כתב בסדרי טהרות על המשנה. והביא דבריהם בספר טהרת הכלים ח"ב עמ' קכו. הסברה היא שכל מניעת הפרדה באופן קבוע של שני מרכיבים המשמשים יחד הופך אותם לכלי אחד. ואין זה משנה אם מניעת ההפרדה היא על ידי הדבקה, של הכלי עצמו או הקפה שלו.

ניתן להביא ראיה לכך נמצא בדין המאזניים (כלים יב, ב). על פי הסבר הרמב"ם (הל' כלים ט, ח) המקל עשוי עץ, ומשקולת מתכת נעה על גבי המקל. המשקולת היא עיקר המאזניים, ולכן מקבלים טומאה.⁴⁵ לדעת לתפארת ישראל יש חידוש גדול אף יותר: אומנים אינם מסירים את המשקולת, ושוקלים תמיד רק באמצעותה. ולכן אף אם המשקולת רק מונחת על מקל המאזניים היא כלי אחד עם המקל.⁴⁶ נראה לי שזה כבר חידוש מופלג. אולם אם המשקולת נעה על גבי המקל מבלי אפשרות להוציאה, נראה שהם כלי אחד.⁴⁷

ראיה נוספת מדין מוכני של שידה, בזמן שאינה נשמטת נחשבת חיבור (כלים יח, ב). הרמב"ם בפהמ"ש ביאר שהכוונה למגירה: "ויש מהן שאינן בדלות ממנו אלא יוצאת עד גבול מסויים ונעצרת מלצאת". כלומר למרות שהמגירה נעה על מסילה ואינה קבועה במקום, מאחר ולא ניתן להפרידה מהשידה, נחשב כחיבור.

45. יש כמה הסברים במפרשים לסוגיה זו. הארכנו בביאורה במאמרנו "קבלת טומאה בכלי העשוי מכמה חומרים", מעלין בקודש מט, עמ' 144-145.

46. ועיין בדברי הראב"ד שאפילו המאזניים ממתכת לא מק"ט בלא המשקולות, שאינן ראיות לשימוש. מה שמלמד על הכרחיות שני הרכיבים לשימוש בכלי, ולכן לדעת התפא"י אפילו כשאינו קבוע, נחשב חיבור.

ועיין ר"ש (כלים יג, ו) בדין חפי פותחת, שכאשר החפים אינם קבועים בפותחת אינו מק"ט, ואפשר שיסכים לרמב"ם שגם בלא מחוברים אך מונחים דרך קבע נחשב לחיבור.

47. ועיין במאמרנו "מה נחשב כלי מצופה", ירחון האוצר גליון קו, שם הבאנו את דעת הפוסקים שאף מפה המונחת בקביעות על שולחן נחשב כציפוי, אף שאינה מחוברת לו. אך לענ"ד כל עוד אין דבר המונע הפרדתם, אינו נחשב לחיבור.

דרגות חיבור בין חלקי כלים לעניין טומאה

על כן, למעשה נראה יותר כהבנה זו, והמוכין שבתוך הכדור נחשבים מחוברים לו, ובלבד שלא עשויים להוציא כלל וגם סגורים לגמרי בתוכו. וצריך לומר שהדיוקיים לעיל מהרמב"ם והרא"ש אינם מוכרחים.

ד. סיכום: מדרגות בחיבור

נסכם את דרגות חיבורי הכלים:

א. **חיבור דאורייתא** – חיבור קבוע ומשרת פעולה משותפת. כגון מספורת של פרקים, זוג וענבל, עור שעל מיטת עץ.

ב. חיבור דרבנן:

- חיבור קבוע שלא נועד לפעולה משותפת, אך יש בו תועלת. כגון: שלל הכובסים, שלשלת מפתחות, סלים שבקנתל, בית הפך בכירה.
- חיבור שנועד לפעולה משותפת אך רגיל להתפרק בסוף המלאכה או שהוא רפוי ומתפרק מעצמו. כגון: מטה של טרבל, קרן של כליבה, מקל לקורדום (לתוס').

ג. אינו חיבור:

- חיבור שאין בו צורך ואפילו הוא קבוע. כגון רחיים של פלפלים, טבלה עם קערות, בית תבלין של חרס, דכון.
- חיבור מועיל, שאינו חלק ממלאכת הכלי העיקרית, ומתפרק בסוף המלאכה. כגון: עול וקטרב המחברים את המחרשה לבהמה, חוט ואמה של המסור (חזו"א ומשנה אחרונה).
- [אינו חיבור – חיבור נצרך למלאכה אך ארעי ביותר ומתפרק בסוף המלאכה. כגון עול וקטרב וחוט ואמה של המסור (תפארת ישראל)⁴⁸
- חיבור מועיל שאינו חלק ממלאכת הכלי העיקרית, ואינו מתפרק, אך המרכיב אינו כלי בעצמו. כגון ידית לתליית הכלי.

דינים נוספים שנגענו בהם:

א. מרכיבים שנחשבים מחוברים לטומאה, החיבור ביניהם נפסק רק בניתוקם זה מזה. גם אחר שסיים את המלאכה שהחיבור נצרך לה, וכן אחר שהחליט שאין לו עוד צורך בחיבור, עדיין נחשב לחיבור.

48. הנחנו את שיטת התפא"י בסוגריים מרובעים מאחר ונראה יותר כחזו"א, כפי שהוכחנו לעיל ב.5.

ב. כל שלא ניתן להפריד את המרכיבים זה מזה, נחשב לחיבור (בכפוף לשאר התנאים). בין אם זה חיבור מהודק וחזק, בין אם ניתן לפירוק בטכניקה מסוימת. בין אם המרכיב נע על מסילה או כלוא במעטפת.

1. טבלת סיכום

להלן תרשים המסכם את העקרונות שהובאו במאמר. ישנם שני קריטריונים: בעמודות – מה רמת הצורך בחיבור רכיבי הכלי, החל הכרחי בשביל הפעולה העיקרית של הכלי, ועד שאין בכלל צורך בחיבור. בשורות – מה הקביעות של החיבור, החל מאינו מתפרק כלל, דרך מתפרק לעיתים וכלה ברגיל להתפרק בסיום מלאכתו. הדינים שנכתבו בכתב מוטה, לא נזכרו בחז"ל, ולמדתי אותם בק"ו משאר הנתונים בטבלה.

האם החיבור נצרך?						
לא	מועיל	הכרחי, אך אינו מפעולת הכלי העיקרית	הכרחי לפעולת הכלי העיקרית			
אינו חיבור רחיים של פלפל, טבלת קערות, דכון ר"ש)	<ul style="list-style-type: none"> כל חלק הוא כלי בעצמו – מדרבנן (שלשלת מפתחות, שלל כובסים, בית הפך לכירה חד צדדי) מרכיב שאינו כלי לעצמו – טהור (המשך ארוך של כלי שאינו נדרש לפעולה, ידית תליהו). 	כדין 'מועיל' – חיבור מדרבנן בתנאי שהמרכיב אינו כלי בעצמו.	חיבור (זוג וענבל, בדים, עור על מיטת עץ)	קבוע	האם החיבור קבוע?	
			חיבור דאורייתא, בזמן מלאכה, דרבנן שלא בזמן מלאכה (מספריים, מסרק, מקל הגרזן)	לא קבוע		
	כדין 'הכרחי' – אינו חיבור. (המחרשה)	אינו חיבור (עול המחרשה)	חיבור דרבנן (מטת טרבל, קרן כליבה, מקל לקורדום)	רק בזמן מלאכה		

2. מקרים מעשיים

לאור מסקנות המאמר, נדון בכמה מקרים מעשיים:

- **מקלדת ועכבר של מחשב נייד** – החיבור נצרך, שהרי אי אפשר להשתמש בכל אחד מהם בנפרד. מאידך המחשב הוא כלי העושה את מלאכתו בפני עצמו והעכבר והמקלדת מסייעים לו "חיצונית". אין הם דומים למספורת של פרקים, שרק בחיבור

דרגות חיבור בין חלקי כלים לעניין טומאה

החלקים נוצר הכלי, אלא לכל מרכיב יש שם בפני עצמו. כמו כן, החיבור אינו חזק באופן שלא יכולים להפרד. לכן נראה שהחיבור **מדרבנן**, בזמן שהם מחוברים – כמו בית הפך שבכירה. ואינו דומה לחיבור המחרשה לבהמה, שם רגיל לפרקה בסוף שימוש, מה שאין כן בחלקי המחשב.⁴⁹

- **מיקסר עם קערת מתכת** – קערת המתכת⁵⁰ היא כלי בפני עצמו, אך לא ניתן להשתמש במיקסר בלא הקערה. הקערה מוגדרת כקערת מיקסר, והשימוש הרגיל שלה הוא במיקסר. החיבור למיקסר הוא הכרחי, ובלעדיו הקערה לא היתה יציבה ולא היה אפשר ללוש ולערבל. מאחר והחיבור ארעי, הוא **מדרבנן**, כמו קרן של כליבה.
- **גיטרה** – מורכבת מתיבת תהודה מעץ וממיתרים. מכיוון שהפקת הקול של הגיטרה נעשית בשילוב שניהם נחשבים מחוברים **מהתורה**, כמו מספריים.
- **שואב אבק** – מורכב מיחידת שאיבה מרכזית ואליה מתחברות מברשות שונות. המברשות הן חלק מפעולת הכלי, אך החיבור הוא ארעי. החיבור נחשב **מדרבנן** כל עוד מחובר, כמו קרן של כליבה.
- **מקדח המחובר למקדחה** – החיבור רגיל להתפרק בסוף המלאכה, אך הינו חלק הכרחי בפעולת המקדחה. לכן בעת החיבור נחשב לחיבור **מדרבנן**, כמו קרן של כליבה.
- **מגן לפלאפון פשוט⁵¹** – החיבור אינו חלק ממלאכת הכלי, אלא מסייע לו, כמו ידית תליה. אף שחיבורו קבוע, מאחר ואינו מקבל טומאה בפני עצמו, שהרי עשוי פלסטיק, נראה שאינו נטמא עם הכלי.

49. קביעת המרכיב העיקרי הוא על פי המבואר במאמרנו לעיל הערה 1. יש לדון בנפרד בטומאת מחשב, שהוא עצמו עשוי מכמה חלקים.

50. קערת פלסטיק אינה מק"ט, אפילו אם יש לה בית קיבול (ראה הרב עזריה אריאל, טהרת ישראל, ח"ב, עמ' 371). אולם קערת פלסטיק המחוברת למיקסר מקבלת טומאה כמו קערת מתכת.

51. הדגשתי פלאפון פשוט, מאחר ולענ"ד פלאפון חכם אינו מקבל טומאה. ראה במאמרי: 'האם מכשיר סלולרי מקבל טומאה?', תחומין מה, עמ' 543-552.